

СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ВЗАЄМИН ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема становлення взаємин дітей дошкільного віку, способи їхньої взаємодії завжди були у полі зору наукових досліджень. Особливої ваги надається спілкуванню як фактору особистісного становлення та емоційного розвитку (О. В. Запорожець, В. К. Котирло, М. І. Лісіна, Т. О. Репіна, А. Г. Рузька, О. О. Смирнова). Сьогодні загострюються суперечності між визнаною позицією толерантності у міжособистісних взаєминах та практичним поширенням конкурентно-індивідуалістичної спрямованості особистості.

Інколи виникає питання: чи правомірно надавати взаєминам дітей дошкільного віку такої значущості, якщо вони з часом можуть вибудуватися самі по собі. Та чи не ігнорується за такого підходу наука про життя у злагоді з собою, з природним довкіллям. Саме тому сучасність висунула нові вимоги до дошкільної освіти, загострюючи увагу на соціальній компетентності дітей як фактору особистісного становлення [3, 4, 7].

У дошкільному віці дитина вперше знайомиться з соціальними нормами, з віком їх роль зростає й вони починають регулювати поведінку дошкільника. Позитивний соціальний досвід накопичується з роками, що співвідноситься з різноманітними взаєминами з однолітками та з дорослими і є основою для адаптації дошкільника в нових соціальних умовах. Дошкільники відрізняються особливим сприйманням, емоційною чутливістю, підвищеною пізнавальною активністю, засвоєнням уявлень про норми та правила моралі й вмінням їх по-своєму реалізувати [1, 2, 6].

У дошкільному віці відбувається становлення довільних психічних процесів, що значною мірою впливає на поведінку: планувати, передбачати, зіставляти, обирати свої способи дії в природі, серед людей. [6].

Однак, науково доведено, що стихійно досягнутий рівень морального розвитку дошкільника не забезпечує належної гармонійної взаємодії з

партнером по спілкуванню. Становлення таких взаємин відбувається як результат індивідуального досвіду на фоні спілкування, що є однією з провідних діяльностей та систематичних планомірних педагогічних впливів [5]. Особливої уваги вимагає проблема забезпечення педагогічних умов, розвивального середовища, в якому можливе ефективне становлення взаємин на різних вікових етапах дошкільника. Таким розвивальним середовищем є група однолітків, де акумулюється все багатство суспільних відносин.

Спонтанну взаємодію з однолітками дошкільники реалізують, переважно беручи до уваги ознаку прихильного ставлення, привабливості, обираючи, як правило, партнера спільної статі. Дитина недостатньо знає та оцінює деяких своїх однолітків, покладаючись на зовнішній ефект або послуговуючись оцінкою дорослого. Однак, реальність ставить вимоги вступати в контакт, результативно діяти як з приємними, так і з байдужими, неприємними, з тими, хто вправніший і хто безпорадний. Проблема торкається олюднення взаємин, забезпечення такого середовища, де знайдеться місце для кожного, розкриється його неповторність, своєрідність.

Про взаємини у родині варто сказати окремо. Хронічно втомлені та зайняті добуванням чи примноженням добробуту батьки передають дитину в кращому разі до рук бабусі, яка податливіша у взаєминах, намагається нічим не порушити радість спілкування з онуками, насолоджуючись ним зараз і тут. Ухил на доброту вносить, на думку батьків, надлишок м'якості, пестоців, відсутність орієнтації на підготовку до школи. Дорослі занадто перебільшують роль організованого навчання, нівелюють значення різнобічного, збалансованого розвитку дитини. Проблема побудови взаємин власної дитини з однолітками, знаходження нею свого місця в дитячому колективі не виглядає для батьків важливою, значущою. У родині домінує авторитарний стиль спілкування (73%), проте він майже втричі рідше слугує орієнтовною моделлю побудови взаємин з ровесниками (26%).

Батьки поглядом, мімікою демонструють схвалення «вигідних» для дитини вчинків, перемогу у суперечці, конфліктній ситуації, навіть якщо

способи дії викривали егоїзм. І, навпаки, коли дитина демонструвала елементи альтруїзму, була схильна до компромісу, проявляла поступливість, жалість до партнера, то це викликало у батьків здивування, байдужість чи осуд. Виявилось, що подібної лінії поведінки дошкільник притримується і вдома, що не викликає особливого занепокоєння членів родини.

Батьки хлопчиків подібної поведінки мають на меті виховати сильного, незалежного і навіть зухвалою сина, який не буде задумуватися над способами досягнення мети і не зважатиме на стосунки, що ускладнюються, на інших людей та проблеми, що їм завдав. Дорослі вважають, що саме така поведінка їхньої дитини безпечніша в сучасному жорстокому житті. Дещо м'якший, гуманніший стиль виховання в родині сповідують матері, урівноважуючи таким чином батьківські впливи.

Результати дослідження показали, що у контактах з однолітками домінує партнерський стиль (63%), а не копіюється той, що сформувався в сім'ї. Узгодженість дій, взаємна поступливість, спільна радість від процесу і результату сприяє партнерським взаєминам, проявам механізму контролю і саморегуляції, широті застосування різноманітних засобів комунікативної поведінки. «Домашній» стиль діти швидко видозмінюють в залежності від інтересу до партнера, спільної діяльності. Вони здатні проаналізувати або завбачити непродуктивну діяльність чи її відсутність за умови використання авторитаризму. Домінування партнерства пояснюється природною схильністю дітей до спільної взаємодії.

Шлях до встановлення таких взаємин не однозначний та суто індивідуальний. Уявлення про антигуманне та гуманне, здатність до морального висновку і вчинку формуються на когнітивному рівні. Чіткі оціночні еталони і знання способів їх реалізації вибудовуються дитиною на основі аналізу літературних творів, рольової гри, поведінки однолітків. Дошкільник передбачає і конфліктні ситуації, уявно легко їх уникає.

Трансформуючи зовнішні педагогічні впливи, дитина прагне до таких дій і вчинків, які б приймалися іншими. Відбувається пошук гуманістичних

орієнтирів, формуються емоційно-психологічні характеристики через почуття. Така гармонія викликає у малюка емоційний комфорт і, як будь яка інша емоція, залишає в пам'яті помітний слід та бажання ще насолодитися подібним станом. Ще Аристотель вбачав в цьому такий причинно-наслідковий зв'язок: „В інтелекті нема нічого, що не пройшло б через почуття”.

Регулятивно-поведінковий рівень передбачає конструктивність у реалізації образу поведінки при побудові взаємин. Це етап перенесення досвіду гуманних взаємин з уявного плану в реальний з опорою на норми і правила спілкування. Особисті переконання стають лакмусом перевірки на придатність різноманітних вербальних та невербальних засобів спілкування. Таким чином, виникає дійова непримиренність до антигуманного у взаєминах своїх, інших через жест, міміку, слово. Чи кожен дошкільник здатен вербально або невербально відмовити так, щоб запросили ще раз, або так, щоб більше не запрошували, тактовно припинити небажану розмову, втішити словом, аргументовано заперечити дорослому, долаючи страх перед помилкою чи зауваженням, загітувати партнера по спілкуванню на свою позицію, переконливо формулюючи власне судження. Як бачимо, шлях цей складний, тривалий, потребує ґрунтовних наукових розробок, різнопланових методичних рекомендацій.

Отже, характер взаємин батьків і педагогів з дітьми слугують орієнтовною моделлю побудови старшими дошкільниками контактів з однолітками, проте однозначно їх не визначають; стихійно досягнутий рівень морального розвитку дошкільників недостатньо забезпечує гуманну взаємодію з однолітками; ефективність побудови гуманних взаємин між дошкільниками є результатом різнопланового спілкування у різних видах діяльності з використанням вербальних та невербальних засобів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баркан А. И. Практическая психология для родителей, или Как научиться понимать своего ребенка. Москва. : АСТ-Пресс, 2001.– 429 с.
2. Богуш А. М., Варениця Л. О. Діти і соціум : Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Луганськ. : «Альма-матер», 2006.– 368 с.
3. Захарова Т. Н. Механизмы и условия формирования социальной компетентности дошкольников // Ярославский педагогический вестник. 2011. – № 2 – С. 113-117.
4. Кононко, О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника. Київ: Світич, 2009. – 201 с.
5. Кошелівська О. І. Стимулювання морального вибору дошкільників у процесі педагогічного впливу. Дис... канд. пед. наук. Київ, 2002. – с. 246.
6. Кузьмінський А.І., Омелянко В.Л. Педагогіка родинного виховання. Київ.: Знання-Прес, 2006. – 418 с.
7. Рождественская Н. А. Способы межличностного познания, их развитие и формирование у учителей, родителей и школьников. Москва : Изд-во МГУ, 2004. – 65 с.